

FREDNINGSVÆRDI ER

KØGE JERNSTØBERI

KØGE KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	07.01.2012
Besigtiget af:	Caspar Jørgensen
Journalnummer:	2011
Kommune:	Køge Kommune
Adresse:	Vestergade 29
Betegnelse:	Køge Jernstøberi
Fredningsår:	1983
Omfang:	<i>Forhuset (1875), Sidehuset (den smalle del 1837, den brede del 1842) samt baghuset (støberibygningen 1865)</i>

— BYGNINGSBESKRIVELSE

Anlægget består af de tre fredede bygninger, foruden et lille halvtagskur nord for støberiet, et retiradeskur syd for støberibygningen, en kran og gårdsrummene både nord og syd for støberibygningen, der har fungeret som arbejdsplads, og som ikke er medtaget i fredningen i 1983.

Anlægget ligger i Vestergade, det vil sige i, hvad der var byens udkant før industrialiseringen satte ind, og bygningerne er placeret som i en traditionel købstadsgård med forhus til beboelse, sidehuse til oplagring. Selve støberibygningen udgør mellembygningen og to halvtagskure udgør bagbygningen. Der opstår herved en lille gårdsplads syd for støberiet, der i dag er græsbelagt og en større langstrakt gård mellem forhus og støberibygningen. Gården har indgået i produktionsmiljøet, som det ses af betonbelægningen og de karakteristiske stålplader. De har sikret, at større emner kunne stå stabilt og plant, når de skulle bearbejdes. Hertil kommer den antagelig hjemmelavede kranbjælke med elektrisk dreven løbekat, antageligt opstillet efter 1945. I baggården findes det lille retiradeskur og nord for støberibygningen ligger halvtagsskuret, der har været brugt til kuloplag. Niveauet i gården er antagelig blevet hævet ved pålæg af slagge ifølge ejeren.

Støberibygningen er to etager høj, opført i kridtsten og dækkes af et eternitbeklædt heltag. I tagets vestende er en høj, firkantet skorsten i gule sten fra essen i stueetagen. Der er rundbuede, uregelmæssige placerede støbejernsvinduer. Stueetagen opdeles af en portgennemkørsel. I nordfacaden ses udspærrede felter i stueetagen. Det er usædvanligt, at støberiet er i to etager, selvom det også kendes fra Bogense. Det har givet en begrænset løftehøjde. I stueetagen er gulvet i lokalet vest for porten antagelig hævet ca. 30-40 cm. Her findes en filebænk, rester af ”kroge” i loftet nærmest nordvæggen til at holde jævnstrømsledninger, over filebænken

vekselstrømsledninger på bræt samt beslag i loftet, der antagelig viser drivakslens placering. Rummet opdeles af en række træstolper, der antagelig er sekundære og opsat, da man har opstillet tungere maskiner på første sal. På første sal ses en forstærket langsgående bjælke. Vest herfor findes et rum over tre vinduer med esse og filebænk, her er gulvniveauet ca. 30-40 cm lavere end i gården og lokalet mod øst, som det er adskilt fra af en væg i bindingsværk.

Sidebygningen er en etage høj, opført i grundmur og dækkes af et teglhængt sadeltag. Nordgavlen er af bindingsværk. Der er hvidkalkede murer og smårude, grønmalede vinduer. Den brede sydlige del af bygningen har været anvendt til lager og er nu indrettet til solarium med flise gulv, men i øvrigt kan tagkonstruktionen ses. Der er indrettet boliger i den smalle, nordlige del af sidehuset.

Forhuset er to etager højt, opført i gul blankmur og dækkes af teglhængt sadeltag. Der er grønmalede, storrude termovinduer. Mod gaden er huset arkitektonisk udsmykket, bl.a. med støbejernsornamenter under vinduerne. Mod gården er facaden uden dekorative elementer, derimod findes et ur med tilhørende urværk på loftet, så arbejderne kunne overholde arbejdstiden, i kvisten over porten. I det indre findes der ældre snedkerarbejder, og rumopdelingen synes også at være nogenlunde oprindelig, bortset fra kiosken vest for porten.

— BYGNINGSHISTORIE

Forhuset (1875), sidehuset (den smalle del 1837, den brede del 1842) samt baghuset (støberibygningen 1865).

Den voksende efterspørgsel på redskaber og bygningsstøbegods, især fra landbruget, gjorde, at næsten alle danske provinsbyer i årene omkring 1850 fik et jernstøberi. Køge fik sit, da smedemester H.C. Hansen udvidede sin virksomhed i slutningen af 1830'erne. En støberibygning blev dog først opført 1865. Den føjer sig til købstadsgårdens øvrige længer. Den er i to etager med murer af kridtsten og oplyses af spinkle støbejernsvinduer, formentlig fremstillet af virksomheden selv. I det indre er konstruktionen på traditionel vis udført i tømmer.

Bygningshistorien er ikke undersøgt, udover de angivne dateringer. På termoglassets kant i forhusets stueetage se ”72” hvilket muligvis fortæller, at glasset er produceret i 1972.

— KILDER

Hans Henrik Enqvist, Bevaringsværdige huse i Køge, 1978.

Køge By's Historie I-II, 1988.

Marie Bach, Ole Degn og Poul Strømstad: Køge 1500-1950. Scandinavian Atlas of Historic Towns no. 7. Denmark 1993.

Caspar Jørgensen: Fredede fabrikker opført efter 1840. Fabrik og Bolig, Det industrielle miljø i Danmark, 1.1992.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Ved sin placering i udkanten af det førindustrielle Køge er jernstøberiet vigtigt for opfattelsen af Vestergade, og for forståelsen af menneskene bag den tidlige industrialisering. Bebyggelsen viser, at de tidlige iværksættere helt bogstaveligt byggede videre på de traditionelle købmands- og håndværkergårde. Jernstøberibygningen er tilføjet ligesom andre økonomibygninger efterhånden som der blev behov og råd. Hertil kommer blandingen af beboelse og erhverv. Det gør anlægget til et idealtypisk eksempel på en industribebyggelse fra den første dampdrevne industrialiseringsfase i Danmark ca. 1840-1890.

Hertil kommer at anlægget er med til at understøtte den samlede fortælling, som Køges førindustrielle bykerne er et af de bedst bevarede eksempler på, den driftige, om end beskedne, købstad.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Anlægget har en meget høj kulturhistorisk værdi, fordi det er et af de få bevarede jernstøberier fra den første industrialiseringsbølge 1840-1890. Fasen er netop karakteriseret ved ekspansion indenfor tekstilindustrien og jernstøberi foruden udbredelsen af dampmaskinen. Der er ikke fredet andre jernstøberier, ligesom der i det hele taget er bevaret meget få jernstøberianlæg opført før 1900, hvor der sætter afgørende teknologiske forandringer ind.

Anlægget rummer herudover en række detaljer, som ikke er tilstrækkelig undersøgt, men som fortæller om arbejdets historie over en længere periode som f. eks. de forskellige elinstallationer i støberi fra 1890'erne og frem (Køge var den første by som fik et privatdrevent offentlig elværk), kulskuret, retiradeskuret, kran, esse, filebænke, arbejdspladsen i gården og ikke mindst uret.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

De arkitektoniske værdier knytter sig til bygningernes traditionelle udformning, der er et vigtigt eksempel på lokal byggeskik eller den lokale borgerstands eller tømmermesterens æstetik i anden tredjedel af 1800-tallet.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til murerne, fladerne og vinduesåbninger, herunder de traditionelle konstruktioner og materialer som f.eks. kridtstenene i støberbygningen, støbejernsvinduer, lastluger, døre og dørfløje samt til de ubrudte tagflader samt fabriksskorsten, foruden detaljer som ornamenterne på forhusets facade, indskriften "*Køge Maskinfabrik*" (senere ændret til jernstøberigården) og fabriksuret over porten.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til skillerumsopdelingen med ildsteder og til detaljer i støberbygningen som støbejernsvinduerne, de to filebænke, de ældre elinstallationer, essen med skorsten og de plane jernplader i gulvet ved essen, og uret med urværk i forhuset. Desuden knytter de bærende fredningsværdier sig til det traditionelle materialevalg, plankegulvene og bræddelofterne med synligt bjælkelag og til alle øvrige oprindelige og ældre bygningsdele, herunder ikke mindst tagværke. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning, overfladebehandling og farvesætning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.